

WITOLD WIĘSŁAW (Wrocław)

Matematyka wileńska za czasów Adama Mickiewicza. Archiwalia

1. Wstęp. W pracach [28] i [29] omówiona została sytuacja na Uniwersytecie Wileńskim od czasu reform w roku 1803 aż do zamknięcia Uniwersytetu w 1832 roku. Celem niniejszej pracy jest uzupełnienie i rozszerzenie podanych tam informacji w oparciu o dodatkowy materiał źródłowy, a przede wszystkim w oparciu o zachowane sprawozdania z posiedzeń Rady Wydziału Nauk Fizycznych i Matematycznych. Wydział ten reprezentowały nie tylko dyscypliny dziś zaliczane do nauk ścisłych, lecz także nauki przyrodnicze oraz rodzące się już w XVIII wieku nauki techniczne. Te ostatnie będą stopniowo opuszczać uniwersytety w Europie, dając początek wyższym uczelniom technicznym, które przejmą część dyscyplin tradycyjnie uniwersyteckich, wzbogacając je o nowe, stopniowo wyodrębniające się z istniejących poprzez specjalizację. Jak na tym tle kształtował się rozwój matematyki? Dopóki nauki techniczne nie opuściły uniwersytetów, była potrzeba wzmocnienia ich poprzez nową ofertę ze strony matematyki. Coraz rzadziej wykładano geometrię w duchu Euklidesa. Pojawił się wykład analizy matematycznej funkcji jednej i wielu zmiennych, wraz z zastosowaniami. Kanonem stał się też wykład geometrii analitycznej na płaszczyźnie i w przestrzeni. Ta ostatnia rozwinęła się w systematyczną naukę w pierwszym dwudziestolecu XIX wieku, głównie we Francji i wyjątkowo szybko weszła na stałe do programów uniwersyteckich. Dołączono też na stałe elementy algebry, tzn. algebrę wielomianów, bo tak wtedy pojmowano algebrę. Tak było też na Uniwersytecie Wileńskim. Dochodziła do tego jeszcze mechanika zwana racjonalną, trygonometria płaska i sferyczna, geometria wykreślna, a od lat trzydziestych rachunek prawdopodobieństwa. Matematyka musiała sprostać wymaganiom innych wydziałów i potrzebom praktyki. A wymagano np., aby studenci medycyny uczestniczyli przez rok w zajęciach na Wydziale Nauk Fizycznych i Matematycznych. To głównie oni, wraz z przyszłymi inżynierami, zapewniali dużą frekwencję na zajęciach z matematyki, fizyki i chemii. Tak było nie tylko w Wilnie. Podobnie było w Krakowie. Także tam studenci

medycyny uczyli się przez rok matematyki¹.

W cytowanych tekstach zachowana została oryginalna pisownia, interpunkcja i podkreślenie.

2. Program studiów w 1807 roku [14]. Na posiedzeniu Rady Wydziału Matematyczno-Fizycznego w dniu 5 VI 1807 roku przyjęto następujący program:

Rozkład czteroletni Nauk Fizycznych i Matematycznych dla Studentów sposobających się do różnego powołania

I. Dla wszystkich ogólnie Studentów w Roku Pierwszym

- 1° Matematyka Elementarna
- 2° Fizyka
- 3° Historija Naturalna i Botanika
- 4° Chymija
- 5° Rysunki Topograficzne

z których Studenci odprawić powinni Examina półroczne i determinować się do jednej Klasy Nauk, którey w następujących leciech pilnować powinni.

II. Dla Studentów determinujących się do Klasy Nauk Fizyczno-Matematycznych

1mo w Roku Drugim

- 1° Matematyka wyższa czysta
- 2° Chymija
- 3° Rysunki Geometryczne, Optyczne i Topograficzne

2do Dla tychże Studentów w Roku Trzecim

- 1° Matematyka Stosowana: jako to:
- 2° Mechanika
- 3° Astronomija
- 4° Architektonika Ciwilna i Militarna
- 5° Rysunki do tych Nauk stosowane

3tio Dla tychże Studentów w Roku Czwartym

- 1° Doskonalenie się w tychże Naukach
- 2° Obranie jednej szczegulney Nauki, w której Student ma wygotować Dysertacyą ubiegając się o Stopień Doktora Filozofii.

III. Dla Studentów determinujących się do Klasy Nauk Fizyczno-Chymicznych

1mo w Drugim Roku

- 1° Fizyka
- 2° Chymija
- 3° Historija Naturalna
- 4° Rolnictwo
- 5° Anatomija służąca do Fizyki i Histor. Natural.

¹ Wielka Rada Uniwersytetu zatwierdziła w 1818 roku programy studiów, zgodnie z którymi kandydaci medycyny zobowiązani byli uczęszczać przez dwa lata na zajęcia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym, w tym przez rok na zajęcia z matematyki elementarnej i fizyki (*vide*: Archiwum UJ, rks WE I-17). Nie znalazłem dokumentów, które potwierdzałyby realizację tego projektu.

2do w Trzecim Roku. Dla tychże Studentów

1° Doskonalenie się w tychże samych Naukach

3tio w Czwartym Roku dla tychże samych Studentów

1° Doskonalenie się w tychże samych Naukach

2° Obranie jednej szczegulney Nauki, w której ma pisać dissertacyą ubiegającą się o Stopień Doktora Filozofii.

X. Józef Mickiewicz Dziekan Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych

3. Doktoraty z filozofii (1810–1812). Studenci [12]–[13]. W [13] czytamy:

[k.6] 7mo. Liczba Studentów na Oddziale Nauk Fizycznych i Matematycznych od 1. Stycznia do 29. Czerwca w R. 1810 w księgę Dziekańską wpisanych była ₰ 255, a zaś od 1. Września do 31. Grudnia w tymże roku była liczba 259. [...]

[k.10] Wypis z Protokołu Sessyi Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych. Roku 1810 dnia 17. Czerwca sessja nadzwyczajna Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych pod prezydencyą X. Józefa Mickiewicza Dziekana tegoż Oddziału, w przytomności ww Professorów: Jundziła, Sniadeckiego, Stubielewicz, Życkiego, Niemczewskiego, na której Michał Poliński Magister Filozofii, kandydat Stanu Nauczycielskiego, stosownie do postanowienia Oddziału na Sessyi dnia 22 Maja, ubiegający się o stopień Doktora Filozofii, odprawił examen scisly przez półtorej godziny z Fizyki, z Matematyki wyższej i Astronomii, w którym odpowiadając na wszystko jasno i dokładnie, dowodząc Prawd założonych gruntownie, okazał wielki w tych naukach postęp, i przeto w sekretnym wotowaniu jednomyślnym zdaniem wszystkich Professorów przyznany mu jest stopień Doktora Filozofii. [...]

Dokument [12] podaje pełną listę osób, które otrzymały stopień naukowy w roku 1811 i 1812, bez wyszczególnienia, jaki i za co. Zapewne były to tylko stopnie studenta i kandydata. Listy są alfabetyczne i po rosyjsku. W roku 1811 wymienieni są: Jan Gwalbert Rudomina (nauki humanistyczne) i Józef Ostrowski, duchowny. W roku 1812 wymieniony jest Michał Oczapowski, późniejszy profesor nauk rolnych i Wincenty Karczewski, astronom i matematyk. Był to chyba ostatni doktorat z matematyki (po Michale Pełce-Polińskim) na tym wydziale do końca istnienia Uniwersytetu Wileńskiego. Jednak tytuły uzyskane w Wilnie nie dopomogły Karczewskiemu w karierze uniwersyteckiej w Krakowie². Po prostu ich nie uznano, mimo, że przedłożył

² *vide*: Archiwum UJ, rks SI 441–442 (Katedra Astronomii i Matematyki Wyższej). W. Karczewski, oprócz doktoratu w Wilnie, odbył studia w Paryżu (1818–1821). Po powrocie przez dwa lata uczył w Szkole Wojewódzkiej Kieleckiej, a w roku 1823 został adjunktem w obserwatorium astronomicznym UJ. Od początku był w konflikcie z kierownikiem katedry astronomii, Józefem Łęskim. Łęski zażądał materialnej odpowiedzialności Karczewskiego za sprzęt w obserwatorium. Na początku 1824 policja złożyła doniesienie rektorowi UJ, jakoby teść Karczewskiego biegał z siekierą po ogrodzie botanicznym. Karczewski tłumaczył, że teść jest chory psychicznie i obiecał jego rychły wyjazd. Nastąpiła jednak eskalacja pomówień, listów i oskarżeń pod adresem Karczewskiego ze strony rektora, dziekana Franciszka Sapalskiego i administracji Uniwersytetu. Przyjęło to formę zorganizowanej nagonki. Np. Karol Hube zarzucił mu, że artykuł Karczewskiego w 23 numerze Gazety Krakowskiej (25 II 1823) zawiera *bdzury i podobne brednie*. Franciszek

stosowne dokumenty. Rosyjska ustawa o stopniach naukowych z roku 1817 (vide: [28], [29]) skutecznie zniechęcała do uzyskiwania wyższych stopni naukowych (magisterium i doktorat) z powodu niemożliwości skrócenia ustawowego czasu pomiędzy uzyskaniem kolejnych stopni.

4. Podróże naukowe uczonych wileńskich [10]. W sprawozdaniu z posiedzenia Rady Wydziału w dniu 10 VI 1817, odnotowano:

Instrukcja iadącemu na wojaż Doktorowi Filozofii Michałowi Polińskiemu. – (Stosownie do przedstawienia na kar. 129).

Matematyka początkowa w Uniwersytecie bydź powinna dopełnieniem tey nauki dawaney w Gymnazyach, Szkołach, gruntowniejszém i rozlegleyszém iéy poięciem, bydź ieszcze powinna zupełném uczących się przygotowaniem do wyższych Matematyki części, i do ich użycia w innych naukach. Dla tego ani dobrze w swoich zasadach objęta ani w celu dopięro wspomnianym porządnie wykładana bydź nie może, ieżeli Professor niema gruntownych i czystych wiadomości Matematyki wyższej, ieżeli niewidzi każdego traktatu zamiaru i użycia. – Będzie więc obowiązkiem P. Polińskiego, ile mu iego zdrowie pozwoli, po gruntowaney dobrze Algebrze, i iey użyciu w Geometrii linii krzywych i prostych, w problematach iak nazywają nieoznaczonych, przyłożyć się do porządnego zgruntowania traktatów Matematyki wyższej i iey użycia w Mechanice i Hydrostatyce, a nawet w problematach Astronomii fizycznej. Do czego służyć mu będą dzieła Eulera, de la Grange, Cousina, Clairaut, de la Place, d'Alemberta, Bossuta, &c. &c. – Ponieważ w Nism [ucięte] iest Instytut Matematyczny wydaiący pismo peryodyczne w samey Matematyce: P. Poliński rozpatrzy się na mieyscu w tym Instytucie i iego pracach. Jego akta, Pisma peryodyczne iakie wyszły zbierze, i na koszt Uniwersytetu zakupi.

Instrukcja iadącemu na wojaż Adjunktowi Drzewińskiemu. – [..]

Sessya 5 Kwietnia 1818. Pod prezydencyą Dziekana [Zacharyasza Niemczewskiego] w przytomności JP X Jundziła, Adjunktów JP Horodeckiego i JP Krassowskiego na którey czytany był: 1° Rapport Doktora Filozofii Górskiego pod datą 14 lutego z Paryża, do Rady Nauk.[owej] Uniwersytetu przesłany, w którym donosi o swoiey podróży prze Niemcy południowe, tudzież o swoich zatrudnieniach i znajomościach z uczonymi w Paryżu. Rapport ten zwrócony został do Kancellaryi Rady Uniwersytetu.

2° Czytany był list Professora Polińskiego do Dziekana Oddziału pisany, w którym donosi o kursach, których słuchał, i o dziełach Matematycznych dawnych Autorów, których nabycie bywa bardzo trudne z przyczyny ich rzadkości. Katalog tych Xiąg na żądanie Dziekana JP Poliński w Paryżu sporządzony wraz z ceną do wspomnianego listu przyłączył, i o możności dostania ich w Paryżu doniósł. –

Zacharyasz Niemczewski Dziekan [...]

№ 313 d. 14 sierpnia 1818 z Międzybierza

Zgadzam się na przedstawienie Rządu Uniwersytetu aby JP. Poliński zabawił ieszcze zagranicą cztery miesiące z pensyą iaką pobierał daiąc Kurs Matematyki w Uni-

Sapalski w *Rapportcie* z 24 V 1824, skierowanym do Senatu, w bardzo ostrym tonie zarzucił Karczewskiemu uchybienia w pracy zawodowej, m.in. rzekome odkrycie plam na Słońcu, *kury, gęsi i kaczkii jako żywe barometry w obserwatorium*, liczne zarzuty o pijaństwo na terenie obserwatorium itp. W rezultacie tych działań 16 X 1825 roku Karczewski zażądał dymisji z funkcji adiunkta.

wersytecie to jest wproporcją Rubli srebrnych pięciuset rocznie bez dodatku³. [bez podpisu]

5 X 1818 4° Dziekan wezwał za zgodą Oddziału Doktora Filozofii Wyrwicza do pełnienia obowiązków Sekretarza w Oddziale Nauk Fizyczno-Matematycznych. [...]

Protokół Sessyy
Oddziału Nauk Fizyczno-Matematycznych
w Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie
Trzyletni ti 1819, 1820, 1821.

I. 5.I.1819. Czytano list Waleryana Górskiego, dostawany z Chalons pod dniem 15 listopada 1818 r., w którym krótko opisuie nauki i rozkład ich w szkołach rzemieślniczych w Chalons nad Marną i w Angin.

III. Roku 1819. Miesiąca Marca 5. dnia. Czytano Rapport Doktora Filozofii Polińskiego pod dniem 2. Lutego r. t. z Medyolanu datowany, w którym donosi że na przejrzenie rękopismów de Lagranża po śmierci jego od sukcesorów przez Rząd Francuzki nabytych, musiał swój wyjazd do Włoch nieco wstrzymać: dopiero dnia 12. Listopada 1818 r. wyjechał z JP. Górskim do Chalons nad Marną dla obejrzenia szkoły rzemieślniczej. Stamtąd udał się do Dizjon dla obejrzenia Machiny do robienia papieru upodobanej długości, której wynalazca Leistenschneider ma wyłączny przywilej używania téj machiny przez lat 10. – Z Dizjon udając się do Włoch przez Szwajcary zwiadał szkoły i instytutu tego kraiu, i opisał szkoły każdego kantonu: a mianowicie w Kantonie Bernskim Instytut Fellenberga. Opisał także rozkład lekcyj w Uniwersytecie Medyolańskim i Szkołach dla mężczyzn i niewiast: Gimnazyach i Liceach do niego należących.

Zacharyasz Niemczewski Dziekan

IV. Roku 1819. Dnia 5. Kwietnia.

1. Czytano wypis z protokołu Posiedzeń Komitetu Szkolnego przy Imperatorskim Uniwersytecie, pod dniem 19. Marca r. t. względem zrobionego zapytania przez Wizytatora P. Wyłyżyńskiego o wykładaniu po szkołach Geometrii, czy się to ma wykładać podług L'Huillera, czy podług Euklidesa. Postanowiono: Żeby się raczyć w Gimnazjum i Liceum trzymano Euklidesa, po szkołach zaś L'Huillera.

VII. Roku 1819. Miesiąca Maia 29 dnia.

Gdy osoby za granicą w celu wydoskonalenia się w Naukach wysłane, na początku następującego roku szkolnego znowu do Kraiu powrócić mają; przeto Fakultet stosownie do przepisanych im w instrukcyi Nauk, w których się naybardziej ćwiczyć obowiązani byli, postanowił:

1° Adjunkt Drzewiński ma wykładać naukę fizyki po sześć godzin na tydzień z pensją 800 rubli srebrnych na rok.

2° Doktor Filozofii Poliński dawać będzie Algebrę po sześć godzin na tydzień z pensją 800 rubli srebrnych.

3° Magister Filozofii Karol Podczaszyński wykładać ma Architekturę po sześć godzin na tydzień z pensją 800 rubli srebrnych. [...]

7° Ponieważ Doktor Filozofii Sławiński [...] w tym roku przeznaczony na woiaż, przeto Fakultet przynajmniej Doktor Wyrwicza, który dawał lekcyj Algebry, do zastąpienia miéysca P. Sławińskiego przy Obserwatorium z pensją rubli srebr-

³ Fragment korespondencji księcia Adama Czartoryskiego, kuratora Wileńskiego Okręgu Szkolnego, z Rządem (tzn. senatem) Uniwersytetu Wileńskiego. (Arch. Hist. Wilna rks 721.1.99).

nych 400, do jego powrotu: chyba że Uniwersytet przeznaczy inne obowiązki P. Wyrwiczowi. [...]

9° Fakultet zastanawiając się nad urządzeniem godzin lekcyj, stosownie do myśli Xiążęcia Kuratora w liście do JW Rektora wyrażonych, postanowił: aby każdy Adjunkt, jeśli nie będzie miał Kursu przeznaczony do dawania i gdy nie będzie zajęty innymi obowiązkami od Uniwersytetu sobie przeznaczonemi, dawał lekcje po cztery godziny na tydzień.

10° Professorowie extraordinaryjni dawać będą lekcje po sześć godzin na tydzień.

Szymon Malewski Rektor

[...] Lista Studentów z liczby 189 Uczniów na Oddział Fizyczny chodzących zrobiona, którzy dopełnili warunków przywiązanych do ubiegania się o stopień Studenta Aktualnego. [90 nazwisk, wraz z tabelą osiągniętych wyników]

Lista do wotowania na Stopień Kandydata tych Studentów, którzy nayıpierwemy mieli za sobą trzy afirmatywy [lista 65 nazwisk] [...]

XIII. Roku 1819. Września 7. dnia.

5. czytano wypis z Protokołu Sessyi Rządu Uniwersytetu pod dniem 2. Września r. t. za Nr 3220 z doniesieniem o potwierdzeniu przez JO Xiążęcia Ministra Oświecenia, na Professora Extraordinaryjnego wybranego przez Uniwersytet Doktora Filozofii Michała Polińskiego z przeznaczeniem mu pensyi Rubli srebrnych tysięcy.

6. Przy tém Dziekan doniósł, że professor Poliński został członkiem Akademii Florenckiey, na co patent mu wydany Oddziałowi prezentował. – [...]

XVI. Roku 1819. Miesiąca Października 5. dnia.

2. Uproszono Magistra Filozofii Podczaszyńskiego, aby lekcje rysunków topograficznych pod swój dozór przyjął. [...]

XVII. Roku 1819. Miesiąca Listopada 5. dnia.

1. Dziekan złożył rapporta osób za granicę wysłanych. [...]

a) Rapport doktora Filozofii Sławińskiego, wysłanego na naukę Astronomii, datowany z Hamburga pod dniem 30 Października r. t. n. s: w którym zawiera się krótkie opisanie stanu obserwatoriów, co do ich budowy i narzędzi; przez niego oglądanych w Królewcu, Berlinie, Lipsku, Göttindze i Bremen.

b) Rapport Doktora Filozofii z Paryża pod dniem 18. Września r. t. datowany, w którym donosi o swoich zatrudnieniach Naukowych, z opisaniem znaczniejszych Machin w rękodzielniach używanych; wraz z rejestrem ich ceny. – [...]

5. Posiedzenia Rad Wydziału ([1], [8–10], [13–14], [16–21], [31]).

I. Roku 1820. Miesiąca Stycznia 5. dnia.

1. Czytano Wypis z Protokołu Sessyi Rady Uniwersytetu pod dniem 1szym r. t. za 35. z przyłączeniem zalecenia JO Xiążęcia Ministra Oświecenia Narodowego; względem wynoszenia do stopni uczących się w Uniwersytecie żydów a zajętych okładem poduszny.⁴ [...]

Roku 1820. Miesiąca Marca 23. dnia.

[...] Po szóste. Podług § 21 Ustaw dwie są przeznaczone Katedry Matematyki wyższej i stosowanej: ale gdy obie te katedry, bez poprzedniczej a tak rozległej Nauki Algebry obeyść się żadnym sposobem niemogły, zmuszony był Uniwersytet,

⁴ *Oklad* (albo: *układ*) *poduszny*, to rusycyzm pochodzący od terminu *подушная подать*, oznaczającego *podługowne* – podatek pobierany od każdej osoby (głowy) spośród szlachty nie posiadającej ziemi, Żydów i chłopów. System taki obowiązywał w wielu krajach Europy, w tym w Polsce przedrozbiorowej i w Rosji.

dla zrobienia związku, zaprowadzić Katedrę Algebry, przyłączając do niej jako kurs dodatkowy, przystosowanie jej do linii krzywych: przez co zrobiono razem klucz do wszystkich Umiejętności Fizycznych. Stąd przeszło że Algebra zajął Katedrę Matematyki Stosowanej. Lecz gdy tej ostatniej konieczna jest potrzeba, i bez niej nietylko kunszt i rzemiosło, ale nawet inne części Nauk Dokładnych obejść się nie mogą, a znatury swojej barzo jest obszerna i różna co do przedmiotów, przeto zdaniem jest Oddziału rozdzielić Matematykę na trzy Katedry przeznaczając jedną dla Algebry; drugą dla Rachunku Wyższego czyli Matematyki Wyższej; trzecią zaś dla Matematyki stosowanej.

Kursy Główne:

Matematyka wyższa czyli rachunek differencyalny i integralny, kurs główny i dodatkowy

Algebra czyli analiza algebraiczna, kurs główny

Geometria Analityczna czyli przystosowanie Algebry do linii krzywych na jednej płaszczyźnie i w przestrzeni uważanych, oraz do płaszczyzn i powierzchni: kurs dodatkowy

Geometria wykreślna, kurs dodatkowy

Mechanika Teoretyczna, kurs główny

Mechanika Praktyczna, kurs dodatkowy

Geodezya i Miernictwo, kurs dodatkowy

XIII. Roku 1820. Miesiąca Maia 24. dnia.

2. Na wniesienie JW Rektora Uniwersytetu względem promocji na stopień Adjunta Magistra Filozofii Karola Podczaszyńskiego. [...]

Rektor Uniwersytetu wniósł na sessyą, aby Professora extraordinarynego Polińskiego dla zasług w Stanie Nauczycielskim położonych przedstawiono Radzie Uniwersytetu na Professora zwyczajnego.

Oddział widząc, że JP Michał Poliński Doktor Filozofii po skończony edukacji w Symnarium Nauczycielskim, od roku 1809 będąc Nauczycielem Matematyki w Gimnazjum Mińskim, a od roku 1813 do 1816 w Gimnazjum Wileńskim, oprócz pełnienia z pożytkiem obowiązków swoich, ciągle się w Naukach Matematycznych doskonalił, czego dał dowód przez wydanie dziełek pod tytułem: Początki Trygonometrii płaskiej; i O geodezyi wyższej; wezwany w roku 1816 na zastępcę Professora Matematyki, dawał przez rok cały z korzyścią Uczniów, Algebrę wyższą w Uniwersytecie w roku 1817. i 18. Za zgodą Uniwersytetu i Kuratora odbył podróż uczoną w Niemczech, Francji i Włoszech: oprócz poświęcenia się naukom Matematycznym w czasie swego wojażu i dla rozszerzenia wiadomości zwiedzał wszędzie zakłady naukowe, i wchodził w poznanie całej instrukcji publicznej owych Narodów; rapporta obszerne w tej materji pisane, Uniwersytet ogłaszać kazał w tutęższym periodycznym piśmie. Po swoim powrocie z Zagranicy wybrany na Professora extraordinarynego, z polecenia Uniwersytetu wykłada Algebrę wyższą i Geometrią Analityczną: przeto Oddział, widząc zasługi Professora Polińskiego położone w stanie Nauczycielskim, i nabyte usposobienia dla Professora zwyczajnego, postanowił iednomyślnie przedstawić Radzie Uniwersytetu Professora extraordinarynego Polińskiego na Professora zwyczajnego z pensyą, i zaszczytami temu stopniu służącemu, z poruczeniem iemu wykładania Algebry wyższej jako kursu głównego po sześć godzin na tydzień, z przydaniem kursu dodatkowego Geodezyi wyższej czyli Przystosowanie Geometrii wyższej do rozmiaru Kraju i robienia mapp po dwie godziny w tygodniu. – [...]

Szymon Malewski Rektor

Na kolejnych radach wydziału (XIV: 5. VI 1820; XV: 12. VI 1820; XVI: 13. VI 1820; XVII: 14. VI 1820; XX: 20. VI 1820) omawiano m. in. kolejne etapy magisterium Ignacego Domeyki i Jana Odyńca. Domeyko nie sfinalizował tego magisterium. Ponownie przeszedł całą procedurę dwa lata później. Przytaczam poniżej treść tych dokumentów.

XIV. Roku 1820. Miesiąca Czerwca 5 dnia.

8. Stosownie do rezolucyi Oddziału pod dniem 5 Marca r. t. na prośbę Kand.[ydata] Fil.[ozofii] Odyńca ubiegającego się o stopień Magistra tudzież pod dniem 5 Maia r. t. na prośbę Ignacego Domeyki ubiegającego się o tenże stopień uczony: roztrzęsiono pomienione prośby: a gdy żadney nieznalesiono prawnej przeszkody: postanowiono przeznaczyć dzień 13 t. m. do złożenia examinu.

Zacharyasz Niemczewski Dziekan

XVI. Roku 1820. Miesiąca Czerwca 13 dnia.

Kandydaci Filozofii Ignacy Domeyko i Jan Odyniec stosownie do Rezolucyi Oddziału pod d. 5 Czerwca r. t. odbyli każdy ustny examen na Stopień Magistra Filozofii: pierwszy z Nauk Fizyki, Chemii, Algebry i Matematyki Wyższey i Loiki; drugi zaś z Fizyki, Chemii, Algebry, Botaniki, Zoologii i Mineralogii. Po czem postanowiono przeznaczyć dzień 14 t. m. do examinu odpisowego. –

Zacharyasz Niemczewski Dziekan

XVII. Roku 1820 Miesiąca Czerwca. 14 dnia.

Kandydaci Filozofii Ignacy Domeyko i Jan Odyniec stosownie do postanowienia Oddziału pod dniem 13 t.[ego] m.[iesiąca] wyciągnęli losem każdy po dwa zapytania z liczby wielu wczesnie przygotowanych. [...]

XX. Roku 1820. Miesiąca Czerwca 26 dnia.

Dziekan Oddziału złożył odpisy Kandydatów Filozofii Ignacego Domeyki i Jana Odyńca dane przez każdego z nich na dwa zapytania losem przez nich wyciągnięone pod d. 14 t. m. /patrz Dziennik examinów na stopień Magistra Nr^{tem} 11 i 12/: które to odpisy przez Dziekana oraz wszystkich członków Oddziału piérwiy iuż przeczytane i podpisane zostały. Po czém podana została do wotów sekretnych na każdego z nich w szczególności następna propozycya. W examinach odbytych ustnym i odpisowym na stopień Magistra zadosyc uczynił affirmative nie uczynił zadosyc negative.

Po zebraniu sekretnych wotów mieli

Domeyko na stronę affirmative cztery kreski na stronę negative żadney

Odyniec affirmative trzy negative dwie

Wotujących było czterech na piérwszego a piąciu na drugiego.

Uznano zatem, iż oba Kandydaci Fil: w examinach ustnym i odpisowym na stopień Magistra zadosyc uczynili, i postanowiono ich dopuścić na ten że stopień uczone rozprawy: do czego na późniy odłożono wyznaczyć Materyę.

XXIII. 21. IX 1820. [Wybór dziekana. Niemczewski – sześć, Życki – dwie kartki]. *Ale gdy Professor Niemczewski od pełnienia tego urzędu wymówił się słabością zdrowia: przeto Oddział przystąpił tymże samym sposobem do powtórnego wotowania: i po zebraniu kartek znalazł się z nazwiskiem Życki siedm, z nazwiskiem Poliński jedna. Wotujących było ośmiu: A zatem takowy wybór postanowiono przedstawić Radzie Uniwersytetu.*

Szymon Malewski Rektor

XXIV. Roku 1820. Miesiąca Pazdziernika 5 dnia.

3. Dziekan doniósł że na lekcyje Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych zapisało się już przeszło 240 uczniów.

Zacharyasz Niemczewski Dziekan

IX. 1821 Roku. Dnia 5 Miesiąca Septembra.

[...] Professor zwyczajny Michał Poliński, podług potwierdzenia JO. Xięcia Ministra będzie dawał Matematykę Wyższą; a Doktor Filozofii Anton Wyrwicz będzie dawał Algebrę po sześć godzin w tygodniu przy Pensyi Rubli srebrnych Ośmset. [...]

Protokół Sessyy Oddziału Nauk Fizyko-Matematycznych w Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie od 5. stycznia 1822 Roku

I. 5. I 1822. W roku 1820/21 było 292 uczniów, z tego 20 otrzymało stopnie uczone: 10 – stopnie Kandydata; 10 – stopień Aktualnego Studenta.

III. Rok 1822. Miesiąca Marca 5 dnia.

Potrzenie: Czytana była prośba Kandydata Filozofii Ignacego Domeyki o pozwolenie dokończenia examinu na Stopień Magistra Filozofii, rozpoczętego dnia [puste miejsce] Czerwca 1820. Postanowiono iżby Jpan Domeyko na nowo odbył wszystkie examina prawidłami przepisane do osiągnięcia stopnia Magistra. [...]

Tomasz Życki

V. Sessya Nad-zwyczajna Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych, d. 30 Marca r. 1822.

Po-piąte: Astronom Obserwator P. Jan Sniadecki; wnosił: 1mo aby P. Antoniego Wyrwicza Doktora Filozofii, który do zastępstwa wizyty dawał dwa lata Astronomią, a rok trzeci wykłada Algiebrę, i który wydał tłumaczenie Geometrii Analityczney Biota proponować Radzie Uniwersytetu na Adjunkta 2do Aby drugą Katedrę Matematyki podać do konkursu. Oba te doniesienia odłożono do czasu późniejszego. [...]

V. 30. Marca 1822. [Na początku] Obecni byli: Rektor Uniwersytetu Szymon Malewski, Dziekan Oddziału Tomasz Życki, Professor zasłużony Ignacy Reszka, Astronom Obserwator Jan Sniadecki, Profesorowie Zwyczajni Jędrzey Sniadecki, Stanisław Jundził i Michał Poliński.

Przeczytano pismo JO Xięcia Kuratora Wileńskiego Szkół Wydziału z datą d. 30. Marca r. t. za № 198. Do Rektora Uniwersytetu adresowane, w wyrazach następnych⁵. [...]

Stosowanie do tego zalecenia JO Xięcia Kuratora Oddział rozważając, że JP. Twardowski kurs Nauk Matematycznych w Uniwersytecie Wileńskim z pożytkiem odbył, tym się szczególnie poświęcił i dał dowody swego w tych naukach postępu w examinie zdanym dla otrzymania stopnia Doktora filozofii r. 1807 i recenzjami dzieł matematycznych podawanymi do pism peryodycznych krajowych⁶ okazał, że siedząc na wsi i sprawując urzędy powiatu swego nieprzesłał w tych umiejętnościach od lat 15. ciągle się ćwiczyć i doskonalić, zgodził się jednomyślnie na mocy

⁵ por. [13]; pełny tekst także w [28], str. 152.

⁶ Chodzi tu o głośną recenzję (Jan Twardowski, *Recenzya Trygonometrii kulistey Jana Sniadeckiego*, Pamiętnik Warszawski 1817, No 12, 477–501), w której zaatakował autorytet naukowy, jakim był Jan Śniadecki. Jednak już sam fakt napisania recenzji przyniósł Twardowskiemu rozgłos. Była to zresztą jedyna publikacja późniejszego rektora Uniwersytetu Wileńskiego. Natomiast książka Śniadeckiego doczekała się kolejnych wydań, w tym tłumaczenia na niemiecki (Lipsk, 1828).

punktu 23. Ustaw Naywyżey potwierdzonych, JP Józefa Twardowskiego Członka Honorowego Uniwersytetu osobiście, ze swey nauki i gorliwości znanego przedstawić Radzie Uniwersytetu do wyboru na Professora Zwyczajnego Matematyki, do Katedry wakującej po postąpieniu Professora Polińskiego na katedrę po zmarłym Niemczewskim.

Szymon Malewski Rektor

VI. Roku 1822. Miesiąca Kwietnia 5. dnia. [...]

Powtórę. Czytano wypis z Protokołu Posiedzeń Rządu Uniwersytetu pod dniem 7 Marca r. t. za № 795. przy którym przyłączony był projekt Waleryana Górskiego na szkołę mechaniczno-rzemieślniczą utworzyć się mającą, przy Uniwersytecie Wileńskim. [...]

Potrzenie. Czytano wypis z Protokołu Posiedzeń Rządu Uniwersytetu pod dniem 7 Marca r. t. za № 919. przy którym dołączony był Rapport Zastępcy Dyrektora Szkół Gubernii Wołyńskiej Jarkowskiego pod d. 17 t. m. za № 386 i wypisaniem Rapportu przedstawionego Xiążęciu Kuratorowi przez zastępcę Dyrektora, o szkole Mechaniki przy Liceum Wołyńskim zaprowadzonéy. Przy tém dołączone było Programma Nauk mających się dawać w tey szkole i registr Machin, które w Szkole Mechaniki wyrabiać się będą. [...]

VII. Roku 1822: Miesiąca Kwietnia 5. dnia.

Naprząd [...] JP. Ignacy Domeyko: stosownie do rezolucyi Oddziału pod d. 5. Lutego i 5. Marca r. t. rozpoczęli examina do stopnia Magistra Filozofii. Drugi i trzeci [Domeyko] z Nauk: Matematyki Wyższej, Algebry, Fizyki, Chemii, Zoologii, Botaniki, Mineralogii, Filozofii i Architektury [...] egzaminowani byli. [...] (Patrz: Dziennik examinu Pana Domeyki №^{er} 1.)⁷

X. Roku 1822. Miesiąca Maja 5. dnia.

[...] Kandydat Filozofii Ignacy Domeyko w examinach odbytych ustnie i na piśmie zadosyc uczynił affirmative i nie uczynił zadosyc negative. Po zebraniu wotów znalazło się na stronę affirmative kresiek ośm, na stronę negative kreski żadney. Wotujących było ośmiu. Uznano zatym iednomyślnie, że pomieniony Ignacy Domeyko na examinach odbytych na czterech posiedzeniach zadosyc uczynił. Po czém na rozprawę do publicznego bronienia wyznaczono materę z matematyki wyższej, Teorya rachunku różnicowego i całkowego.

XI. Roku 1822. Miesiąca Maia d. 14.

[...] Kopia Ukazu Rządzącego Senatu, zawierającego uwolnienie z podusznego układu Ucznia Uniwersytetu Ignacego Fonberga. Fonberg 29. VI 1818 uzyskał Stopień Kandydata Filozofii; stopień został potwierdzony; ponieważ Fonberg był okładem zaięty; przeto Rząd Uniwersytetu nie wydał mu na tenże stopień świadectwa. Teraz zaś, gdy pomienionemu JP. Fonbergowi przyszło uwolnienie z Rządzącego Senatu: i gdy od przyznania mu zasłużonego stopnia, trzeci rok się kończy; przeto Oddział na prośbę przez Ignacego Fonberga podaną postanowił, przypuścić go do examinów na stopień Magistra Filozofii⁸. [...]

⁷ Szczegółowy przebieg drugiego magisterium Ignacego Domeyki podany jest w ([28], 169–173).

⁸ Fonberg nie mógł wcześniej starać się o magisterium z dwóch powodów; pierwszym ograniczeniem było *poyłowne*; drugim *Ustawa o Stopniach Uczonych* z roku 1819 (por. [28], 148–149), zgodnie z którą magisterium można było uzyskać nie wcześniej, niż dwa lata po uzyskaniu stopnia kandydata.

XIII. Roku 1822. Miesiąca Czerwca 5. dnia.

Powtóre. Czytano Wypis z protokołu Sessyi Rady Uniwersytetu pod d. 26 Maja r. t. za № 1964. z doniesieniem o potwierdzeniu przez Ministra Narodowego Oświecenia i Spraw Duchownych, Jpana Twardowskiego na Profesora Matematyki.

Potrzenie. Czytano Dziennik examinu odpisowego danego przez Kandydata Filozofii Ignacego Domeykę pod dniem 7. Kwietnia r. t. na stopień Magistra Filozofii.

Poczwarte. Czytano Dziennik examiniów ustnych i na piśmie zadanych przez Jpana Fonberga na stopień Magistra Filozofii.

Popiąte. Dziekan złożył uczoną rozprawę, o Teoryi rachunku różniczkowego i całkowego, pierwéy iuż przeczytaną i podpisaną przez Członków Oddziału, napisaną z naznaczenia tego Oddziału pod dniem 5 maja przez Kandydata Filozofii Ignacego Domeykę do publicznego bronienia na stopień Magistra Filozofii. Po czém na podaną przez Dziekana propozycją:

Rozprawa o Teoryi rachunku różniczkowego i całkowego napisana do publicznego bronienia przez Kandydata Filozofii Ignacego Domeykę, może być publicznie przez niego broniona, affirmative, niemoże być, negative, przystąpiono do sekretne go wotowania. Po zebraniu kresek znalazło się na stronę affirmative siedm; na stronę negative jednę. Wotujących było ośmiu. Uznano zatym większością głosów sekretnych, za godną bronienia publicznie wyżej pomienioney rozprawy przez Kandydata Filozofii JP. Domeykę napisaney: i postanowiono dopuścić go do publicznego iey bronienia: do czego wyznaczono dzień 25 czerwca r. b. [...]

Posiódme. Gdy w terażniejszym roku szkolnym 1821–1822. przypadaią owa premia z kolei na Oddział Nauk Fizycznych i Matematycznych: przeto na wniesienie Dziekana zgodzono się postanowić a) Wyznaczyć ieszcze dla ubiegających się o nagrodę drugą materyą z Algiebry: Co było przyczyną wprowadzenia znaków algebraicznych w rachunek, iak ie sobie uważać należy: i w wielorakiem znaczeniu znaki + i – brane być powinny? zostawiając wolność ubiegającemu się o nagrodę odpisać albo na to pytanie z Matematyki, albo też na pytanie z Chemii pod dniem 5 Maja r. t. naznaczone. b) Polecieć Członkom Oddziału aby podali Dziekanowi listę celujących uczniów, każdy ze swoiey nauki. c) Przeznaczyć dzień 26 Czerwca na examen do Nagrody.

XVI. Roku 1822. Miesiąca Czerwca 28. dnia.

[...] Powtóre. Kurs Matematyki dawany przed rokiem przez Professora Polińskiego, dawany będzie podług wyboru Uniwersytetu, a potwierdzenia Xięcia Jmci Ministra O.[świecenia] N.[arodowego] przez JP. Twardowskiego, który ma Prospekt swey lekcyi do druku na ręce Dziekana nadesłać⁹. [...]

XI. Roku 1823. Miesiąca kwietnia 5. dnia.

2) Przepisać, aby każdy examinator osobno wydawał swoje świadectwo czy examinujący się w iego nauce iest dobry, czy mierny, czy mały? [...]

XIV. Roku 1823. Miesiąca Maja 12. dnia. Posiedzenie Nadzwyczajne examinowane [...] na którym J.P. Reichwald rodem z Lipawy, uczeń Medycyny w Uniwersytecie Wrocławskim, stosownie do rezolucyi Oddziału, na prośbę iego o pozwolenie złożenia examiniów dla otrzymania stopni lekarskich, examinowany był z Nauk Fizycznych. [...]

⁹ Józef Twardowski nigdy nie wyklądał. Planowany dla niego wykład prowadził Antoni Wyrwicz (por. [29], 138–139). Twardowski zyskał później złą sławę jako rektor Uniwersytetu Wileńskiego.

XXIV. Roku 1823. dnia 27 miesiąca września.

[...] Zgodzono się zaprowadzić w Oddziale Nauk Fizycznych i Matematycznych. a) Lekcją Geometrii wykréslnéy. b) Lekcją Rysunków Topograficznych połączoney z Nauką Niwellacyi i Geodezyi. Stosownie więc do tey decyzyi, postanowił Oddział Powtóre. Znajomemu ze zdolności i nauki Kandydatowi Stanu Nauczycielskiego Hipolitowi Rumbowiczowi poruczyć dawanie geometrii deskryptywney przez pięć godzin w tygodniu pod przewodnictwem Professora Architektury z Pensją 300 r. sr. na rok [...]

XXVII. Roku 1823. dnia 5 mca Listopada.

Posiedzenie Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych dla wyboru Dziekana. Trzy kartki były z nazwiskiem Poliński: dwie z nazwiskiem Życki: a jedna z nazwiskiem Reszka Ignacy.

Poliński kreszek affirmative trzy negative dwie.

Reszka 2 3

Życki 1 4

Zatem Rektor ogłosił Professora Polińskiego iako mającego naywięcey za sobą kreszek, wybranym na Dziekana Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych na lat trzy. Lecz gdy Professor Poliński oświadczył, że stan iego zdrowia i inne okoliczności niepozwalaią mu przyjąć tego urzędu, przystąpiono do powtórnego kreskowania przez kartki sposobem wyżey zachowanym. Po zebraniu kartek i onych przeliczeniu, znalazło się ich po dwie na każdego z nazwiskami Życki Tomasz, Reszka Ignacy i Podczaszyński Karol. Z powodu równości kreszek, przystąpiono do wotowania przez Kalkuły na Propozycyą z kolei na każdego czynioną następnie, Ma być Dziekanem na lat affirmative? Nie ma być negative? – Po zebraniu kreszek okazało się

za Professorem Życkim affirmative 3. negative 2.

za Professorem Reszką 2. 3.

za Prof: Podczaszyńskim 2. 3.

a zatem Rektor Professora Emeryta Życkiego iako mającego większość kreszek na stronę affirmative, ogłosił wybranym na Dziekana Oddziału Nauk Fiz: i Matem: na lat trzy. Professor zaś Życki, zostaiący przez ostatecznie upłynione trzy lata w pomienionym Dziekana obowiązku oświadczył iż tego urzędu na drugie triennium przyjąć niemoże, a to ze wszeh względów: nawet gotow iest (ieśliby tego trzeba było:) obszerniey wyrazić i powody na oddzielnym papierze, które na tey Sessyi ustnie przedkładał. –

Prezydujący na tey Sessyi Rektor¹⁰, iuz dla porozumienia się lepszego w tey rzeczy z Członkami Oddziału, iuz dla większey liczby może ichże zebrania się (:bo czterech, Ci dway PP Jędrzey i Jan Sniadeccy, X. Prof. Jundziłł i P.Oczapowski, Professor Gospodarstwa Wieyskiego, na tey Sessyi nie byli obecni:) na Sessyą zwyczajną następną w dniu 5. Decembra przypadaiącą odroczył i zapowiedział ukończenie Elekcyi Dziekana Oddziału Fizycznego. –

XXVIII. Roku 1823 dnia 5. mca Grudnia.

Sessya Oddziału Nauk Fizycznych i Matem: Zwyczajna razem i nad-zwyczajna. Pod prezydencyą JW Rektora, na którey obecni byli Professor Emeryt Biskup Kundzicz, Dziekan Oddziału T. Życki, Emeryt Jan Reszka, Professorowie zwyczajni Poliński i Oczapowski. Trzymał pióro Sekretne Rady Norbert Jurgielewicz. [...] Kartek takowych znalazło się w wazonie sześć, z których pięć były z napisem Poliński Michał. a jedna z napisem Życki Tomasz. A zatem prezydujący ogłosił

¹⁰ Rektorem Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1823–24 był Józef Twardowski.

Professora Polińskiego wybranym iednomyślnie na Dziekana Oddziału Fizycznych i Matematycznych [Nauk] na trzy lata. Postanowiono takowy wybór przedstawić Radzie Uniwersytetu. [...]

XIV. Roku 1824 dnia 18. mca Czerwca.

Rada Uniwersytetu zatwierdziła Polińskiego na Dziekana. Professor Życki wyszedł z mieysca posiedzenia. Pełnił funkcję Dziekana przez 4 lata, pracuje lat 37. Oddział wystąpił o nagrodę do Ministra. [...]

III. Roku 1825. Dnia piątego Mca Lutego.

po piąte. Czytano prośbę P. Wincentego Pełczyńskiego Kand. Filo.[zofii] pod dniem 31. Mca Stycznia r. t. do Rektora Cesarskiego Wilen. Uniwersytetu o przyznanie mu Stopnia Doktora Filozofii a dnia 3 Mca Lutego r. t. przez Dziekana P. Jana Znoskę pełniącego w owym czasie obowiązek Rektora, do Oddziału Nauk fizy. i matem. dostaną, wespół z dziełem P. Pełczyńskiego w rękopiśmie złożoném pod tytułem Początki Geometrii analityczney, dla dawania o tém dziele opinii; Oddział postanowił przejrzyć najprzód rzeczzone dzieło, a po jego przejrzeniu wyda o niem swoją opinią. [...]

V. Roku 1825. dnia piątego miesiąca Marca.

Dzieło W. Pełczyńskiego czytali: Podczaszyński i Drzewiński, Sławiński i Wyrwicz. Oddział [...] nie widzi siebie w mocy dawania krajowóm stopni uczonych bez poprzedniego egzaminu¹¹ i takową swoją opinią postanowił przesłać do JW. Zastępcy Rektora, zwracając razem prośbę i dzieło JP. Pełczyńskiego.

Dziekan M. P Poliński

XIII. Dnia 5 Czerwca 1825 Roku.

[...] pismo z Rządu Uniwersytetu z dnia 19 Maja r. t. do Dziekana z rejestrem dzieł zakazanych przysłane, zostało odczytaném. [...]

XX. 1825 roku dnia 9. miesiąca września. Posiedzenie nadzwyczajne.

Na tém posiedzeniu Oddział, stosownie do swego postanowienia, z dnia 5 t. m. września, pod Nr^{em} 9^m wyrażanego przeglądał Ustawy terażniejsze i Etat uniwersytetu ściągający się do Oddziału Nauk fizycznych i matematycznych, znayduie one dogodniami prócz potrzeby uczynienia małej odmiany w kursach wymienionych w Ustawach i dodania kilku Kursów, które albo są już w Uniwersytecie wykładane, albo które Oddział uważa za potrzebne do zaprowadzenia i nie wielkich odmian w Etacie na niektóre zakłady naukowe.

Zbiór wszystkich Kursów głównych i dodatkowych w Oddziale Nauk fizycznych i matematycznych, podług zdania Oddziału, może być następujący:

1° Fizyka experymentalna, Fizyka matematyczna i zawiadowanie Gabinetem fizycznym stanowi kurs główny i dodatkowy.

2° Chemia stanowi kurs główny, a Analiza chemiczna kurs dodatkowy.

3° Zoologia, Anatomia porównawcza i zawiadywanie gabinetem zoologicznym stanowi kurs główny i dodatkowy.

¹¹ W tym czasie praktyki takie były powszechnie przyjęte na Uniwersytecie Krakowkim (vide: *Album doctorum philosophiae*, Archiwum UJ, rks WF I 86). Np. Franciszek Szopowicz otrzymał doktorat 6. VI 1820 roku. W piśmie do rektora z 4. VI 1820 czytamy: *Upraszam JW. Rektora, abym już będąc członkiem Uniwersytetu czynnym mógł raz pozyskać tytuł Doktora Filozofii* (Archiwum UJ, rks WF I 85). Wymieniając zasługi dydaktyczne Szopowicza, rektor odnotował, że *maiąc na uwadze, talenta i zasługi W Szopowicza w względzie naukowym położone – tudzież zwyczaj przyjęty, iż kto iest godzien rydź Profesorem, zasługuie na tytuł Doktora* [...]. Wniosek rektora skierowany do Rady Wydziału Matematyczno-Fizycznego został pozytywnie rozpatrzonej przez Radę.

- 4° Botanika w całej obszerności, zajmując w to i kryptogenną, z zawiadywaniem ogrodem botanicznym stanowi kurs główny i dodatkowy.
- 5° Mineralogia stanowi kurs dodatkowy.
- 6° Gospodarstwo wiejskie i Leśnictwo, kurs główny i dodatkowy.
- 7° Rachunek różniczkowy, Całkowy, Rachunek różnic i Rachunek podobieństwa do prawdy uważa się za kurs główny a Algebra wyższa za kurs dodatkowy.
- 8° Mechanika racjonalna ciał zsiadłych i płynnych kurs główny, wyższa Geometria analityczna kurs dodatkowy.
- 9° Technologia ogólna, kurs główny i dodatkowy.
- 10° Astronomia i dyrekcyja Obserwatorium astronomicznego kurs główny i dodatkowy.
- 11° Architektura cywilna i statyka budowli, kurs główny i dodatkowy.
- 12° Mechanika stosowana do rzemiosł i rękodzieł z zawiadywaniem gabinetem modeli machin uważa się za kurs główny, a Nauka o kanałach, drogach i mostach za kurs dodatkowy.
- 13° Geometria wykreślna z zastosowaniami za kurs główny.
- 14° Fortyfikacyja stała i polna z robotą planów za kurs główny.
- 15° Geodezyja, Topografia, Równoważenie i rysunki topograficzne za kurs dodatkowy. [...]

Jesienią 1825 roku (XXIV. dnia 22 miesiąca Października) przygotowano szczegółowe programy studiów dla wymienionych niżej specjalności. Wszystkie zawierały pełny program matematyki, tzn. analizę, algebrę, geometrię analityczną i wykreślną. Oddział Nauk fizycznych i matematycznych coraz bardziej zaczynał przypominać uczelnię techniczną¹².

Rok później, na X posiedzeniu Oddziału (27. IV 1826) przyjęto taki sam program wykładów, jak rok wcześniej. Zgodnie z panującym wówczas zwyczajem na uniwersytetach europejskich, Oddział zażądał:

stosownie do takowego układu Kursów, ułożone prospekta w języku łacińskim i polskim, za uprzedzeniem przez dziekana Oddziału wezwaniem napisane, zostały odczytanymi i postanowiono je przedstawić Radzie Uniwersytetu¹³.

Popiąte. Oddział zastanawiał się nad kursami w tym roku wykładanymi, i nie widząc potrzeby czynienia w ich odmian, zostawia je na rok szkolny następujący, tak iak były w roku bieżącym dawane, iako to

- a) Mechanikę racjonalną i Geometrię analityczną dawać będzie Professor Z.[wycząjny] Poliński.
- b) Wiejskie gospodarstwo i naukę o leśnictwie dawać będzie Professor Z. Ocza-powski.
- c) Architekturę i statykę budowli dawać będzie Professor Z. Podczaszyński.
- d) Fizykę eksperymetalną i matematyczną dawać będzie Professor Z. Drzewiński.

¹² Sprawozdanie wymienia specjalności: *Architektura, dla urzędników lesnych, dla Inżynierów wodney i lądowej komunikacyi, dla Inżynierów Mechaników, na Inżyniera geografa i miernika*. Warto w tym miejscu przypomnieć, że to wychowankowie Oddziału budowali do dziś istniejące kanały i cały system urządzeń wodnych na Mazurach i Polesiu.

¹³ Jak wynika z zachowanych dokumentów, nie wszyscy wykładowcy podporządkowali się decyzji dziekana.

- e) Rachunek różniczkowy i całkowy i Algebrę wyższą będzie dawał Professor Z. Wyrwicz.
- f) Astronomią dawać będzie Professor N.[adzwyczajny] Sławiński po trzy godziny w tygodniu i razem będzie się trudnił robieniem obserwacyj astronomicznych.
- g) Mechanikę praktyczną i naukę o drogach, mostach i kanałach dawać będzie Adiunkt Uniwersytetu Waleryan Górski po sześć godzin w tygodniu, prócz tego, mieć będzie pod swym zawiedowaniem Gabinet modeli machin i będzie przewodniczył rzemieślnikom pod jego okiem nad robieniem modeli do gabinetu pracującym.
- h) Botanikę, dawać będzie Adiunkt Uniwersytetu Józef Jundziłł po sześć godzin w tygodniu.
- i) Chemię, dawać będzie Adiunkt Uniwersytetu Ignacy Fonberg po sześć godzin w tygodniu.
- k) Zoologią będzie dawał Fortunat Jurewicz po sześć godzin w tygodniu.
- l) Geodezyę, miernictwo i równowagę po trzy godziny w tygodniu przez cały rok, a rysunki topograficzne po trzy godziny w tygodniu przez cztery tylko ostatnie miesiące roku szkolnego, dawać będzie Magister Filozofii Antoni Szahin.
- ł) Geometrią wykreślną po sześć godzin w tygodniu będzie dawał Magister Fil. Hipolit Rumbowicz.
- m) Mineralogią po cztery godziny w tygodniu będzie dawał Ignacy Jakowicki.

Stosownie do takowego układu kursów, ułożone prospekta w języku łacińskim i polskim, za uprzedniem przez dziekana Oddziału wezwaniem napisane, zostały odczytanymi i postanowiono je przedstawić Radzie Uniwersytetu. [...]

VII. [13. III 1827] Kurator zwraca się do Oddziału o opinię o Wincentym Karczewskim, o uwiadomienie jaki obowiązek można poruczyć P. Wincentemu Karczewskiemu w Wileńskim Uniwersytecie lub jego Okręgu oraz zalecenie JWP Rektora z dnia 24 kwiet. r. t. za N^{rem} 476 do Dziekana Oddziału z powyższą kopią przysłane aby Dziekan zażądał o P. Wincentym Karczewskim opinii Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych na mocy której mógłby JWP Rektor wypełnić polecenie Kuratora. W skutek tego Oddział rozważał, że P. Karczewski oprócz wydania arytmetyki i geometrii elementarnej wydał kilka dzieł największym tłumaczeń z Języka francuskiego w przedmiocie Astronomii, które chociaż nie zamykają żadnych wyższych rachunków, dowodzą jednak znajomości Astronomii; nadto P. Karczewski był dawniej pomocnikiem przy tutejszym Obserwatorium [...].

XV. 30. V 1827. [Opinia Rady Wydziału o okresach uzyskiwania stopni naukowych]
 [...] Oddział zastanawiał się nad całym otrzymywaniem stopnia doktora i uważając że cały sposób otrzymywania tego stopnia trzy Główniejsze w sobie zamyka artykuły:

1° Czas w którym można ubiegać się o stopień doktora filozofii.

2° Nauki z których examen ma być zdawany.

3° Język w którym rozprawa ma być pisana. [...]

Co do 1go. Według prawideł o wynoszeniu do stopni naukowych Naywyżey d. 20 stycznia r. 1819 potwierdzonych¹⁴, stopień kandydata otrzymują celujący uczniowie po trzech, inni zaś po czterech latach słuchania lekcyj w Uniwersytecie, stopień Magistra Filozofii we dwa lata po otrzymaniu stopnia Kandydata, a stopień Doktora we trzy lata po otrzymaniu stopnia Magistra. Gdyby więc stopnie liczono

¹⁴ Najważniejsze fragmenty tej ustawy można znaleźć w [28].

od czasu zdawania prywatnych egzaminów, potrzeba byłoby do otrzymania stopnia Doktora Filozofii najmniej lat 8 lub 9, lecz otrzymanie stopnia liczy się od daty jego potwierdzenia przez wyższą Władzę edukacyjną, co wymaga czasu dość znacznego, dodając jeszcze do tego czas potrzebny do napisania rozprawy wypada, iż niemożna otrzymać stopnia doktora prędzej jak w lat 10 lub 11 od zaczęcia słuchania lekcyj w Uniwersytecie. Tak długi przeciąg czasu potrzebny do otrzymania stopnia doktora jest jednym z powodów, że uczniowie z najlepszymi nawet zdolnościami niemając sposobności przez tyle lat poświęcania się ciągle naukom, a zatem niemając nadziei osiągnięcia kiedyś stopnia Doktora, [po]przestają na pierwszych stopniach uczonych, i wśród zawodu naukowego, nabywszy tylko wiadomości teorycznych bez żadnego ich zastosowania, zaniedbują nauki; przeciwnie zaś gdyby czas do otrzymania stopnia Doktora był krótszy przepisany, wielu z uczniów po otrzymaniu niższych stopni uczonych¹⁵, nieopuszczając zawodu naukowego, zatrzymywałoby się dla osiągnięcia stopni wyższych cały ten czas poświęcając na doskonalenie się w naukach stosowanych; tym sposobem mogłoby z Uniwersytetu wychodzić uczniów nierównie więcej usposobionych i przygotowanych do rozmaitych powołań krajowych, niżeli teraz wychodzi. Zmniejszenie więc liczby lat przeznaczonych do otrzymywania wyższych stopni uczonych, ulgę przynosząc uczniom rzeczowy przynosiłoby dla kraju pożytek. [...]

Stopień Magistra Filozofii otrzymuje się w rok po otrzymaniu stopnia Kandydata, Stopień Doktora Filozofii otrzymuje się w rok po otrzymaniu stopnia Magistra Filozofii, lecz należałoby dodać warunek że cały ten czas należy poświęcać na doskonalenie się w naukach, albo słuchając kursów w Uniwersytecie albo zostając w obowiązku skarbowym. [...]

Co do trzeciego. Ubiegający się o stopień Doktora Filozofii jest obowiązany pisać rozprawę i bronić w języku łacińskim¹⁶ [...]

Co się ściera do liczby tych co otrzymali stopień doktora filozofii od czasu ogłoszenia prawideł o wynoszeniu do stopni uczonych Oddział postanowił donieść Radzie Uniwersytetu, że w Oddziale nauk fizycznych i matematycznych nikt od czasu wymienionego stopnia Doktora filozofii nieotrzymał.

[podpisali] *Dziekan MP. Poliński* [i inni]

XXVI. [10 IX 1827] Kurator Wydziału naukowego Wileńskiego zatwierdził wybranych dziekanów, w tym ponownie M. Pełkę Polińskiego. [...]

XXVII. [26. X 1827] 294 uczniów zapisanych w Oddziale, w tym 34 stanu duchownego, świeckiego 260. Niezapisanych lub mających pozwolenie od W. Rektora do wolnego chodzenia 35. Przykłada się do nauk fizycznych i matematycznych zapisanych do albumu 147, niezapisanych 12; do nauk zaś tylko fizycznych w celu poświęcenia się medycynie zapisanych do albumu 148, niezapisanych 22. W ogóle słucha Nauki Chrześcijańskiej 179, języka łacińskiego 188, języka rosyjskiego 83, Fizyki 251, Chemii 226, Zoologii 245, Botaniki 233, Mineralogii 234, Anatomii 154, Algebry 66, Geometrii analitycznej, Rachunku różniczkowego i całkowego 77, Mechaniki racjonalnej 72, Geometrii wykreślnej 64, Wieyskiego gospodar-

¹⁵ Tzn. stopnia *studenta* i *kandydata*.

¹⁶ Chodziło zapewne nie tylko o dostosowanie się do aktualnego zwyczaju europejskiego, lecz także o stopniowe zmniejszanie roli języka polskiego na Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim, co było jednym z wielu konsekwentnie realizowanych posunięć w stopniowej rusyfikacji Uniwersytetu, a co za tym idzie, całego systemu edukacji w Wileńskim Okręgu Szkolnym. Okręg ten obejmował kresy wschodnie dawnej Rzeczypospolitej.

stwa i nauki o leśnictwie 26, Astronomii 43, Architektury i Statyki budowli 12, Mechaniki praktycznej 8, Nauki o drogach, mostach i kanałach 8, Geodezyi 16, Loiki 34.

Dziekan [...]

I. [5. I 1828] Lista tematów rozpraw pisemnych dla studentów ubiegających się o stopień kandydata. [...] Z Rachunku wyższego Wyłożyć teorię integrowania funkcji ułamkowych¹⁷.

VI. [29. III 1828] Pismo Ministra [...] *względem wybrania z Uniwersytetu Wileńskiego kilku uczniów życzących wejść do ustanawiającego się przy Uniwersytecie Dorpackim Instytutu Professorów*¹⁸.

VII. [31. III 1828] Bernard Giedymin i Zygmunt Rewkowski czytali w sali publicznej posiedzenie swoje rozprawy [magisterskie]¹⁹. Naprzód JP Giedymin a potem JP Rewkowski, bronili ich przeciw zarzutom przez członków Oddziału im zadawanych, zbiłali te zarzuty dostatecznie, przez co okazali iż należycie zglebilibi przedmioty swoich rozpraw i zasłużyli na stopień Magistra Filozofii, uznano ich przeto za godnych tego stopnia i postanowiono cały process egzaminu i rozprawy przedstawić Radzie Uniwersytetu.

Dziekan [...]

VIII. [11. IV 1828] Minister zamierza przekazać część wyposażenia i okazów (*niektóre narzędzia fizyczne i przedmioty historii naturalnej*) dla Uniwersytetu Finlandzko-Alexandrowskiego [Dorpat]. Rada Wydziału wyraziła zdziwienie i niezadowolenie. Nadwyżki zbiorów przekazała gimnazjom²⁰.

XXVIII. [5. XII 1828] Z zalecenia Ministerstwa, wykładowcy powinni co roku przeglądać i dopełniać konspektu swoich kursów.

XXI. [1. X 1830] Wybory dziekana. Został nim ponownie Michał Pełka-Poliński (osiem głosów). Wybory odbyły się w obecności rektora Wacława Pelikana.

XXIII. [5. XI 1830] po czwarte. Członkowie Oddziału złożyli Materye w których uczniowie ubiegający się w idącym roku szkolnym o niższe stopnie uczone, rozprawy pisać są obowiązani. Postanowiono te materye uczniom ogłosić. [...] Z Rachunku wyższego. Wyłożyć zasady rachunku różniczkowego.

¹⁷ Do dziś zachowało się kilka prac magisterskich na ten temat w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego.

¹⁸ Wybrano czterech: Napoleon Bolman, Bazyli Zajączkowski, Józek Hronowicz, Adam Mejir. Uniwersytet Dorpacki, w przeciwieństwie do Uniwersytetu Wileńskiego, miał ogromne kłopoty kadrowe.

¹⁹ Z. Rewkowski, *Rozprawa o rachunku wyższym: Jakie są sposoby dotąd znane tłumaczenia i wyprowadzenia rachunku wyższego, oraz który z tych sposobów najwłaściwiej odpowiada duchowi analizy czystej?* Tematy poświęcone podstawom analizy matematycznej pojawiały się często na Uniwersytecie Wileńskim. Np. Ignacy Domeyko pisał na ten temat w roku 1822 (por. [24]). Można się tu doszukać pośredniego wpływu Jana Śniadeckiego. Krytykował on J.-L. Lagrange'a za sposób budowania podstaw analizy w jego książce *Théorie des Fonctions Analytiques, 1797*. F. Cajori pisze w książce *A history of mathematics* (5th Edition, 1991, str. 258): *The first to doubt the rigor of Lagrange's exposition of the calculus were Abel Bürja (1752-1816) of Berlin, the two Polish mathematicians H. Wronski and J. B. Śniadecki (1756-1830), and the Bohemian B. Bolzano, who were all men of limited acquaintance and influence.*

²⁰ Żądanie ministra było jednym z wielu sygnałów świadczących o planowanej likwidacji Uniwersytetu Wileńskiego.

Z Rachunku prawdopodobieństwa. Wyłożyć pod względem naukowym i historycznym wzrost i obecny stan rachunku prawdopodobieństwa.

Popiąte. Dziekan uwiadomił że w bieżącym roku szkolnym $183\frac{0}{1}$ w Oddziale nauk fizycznych i matematycznych znajduje się uczniów 382, a tych stanu duchownego 13, stanu świeckiego 369, z tych, na funduszu skarbowym 13, ze swego funduszu utrzymujących się 356, pierwszoletnich 275, drugoletnich 70, trzecioletnich 19, czteroletnich 12, pięcioletnich 4, sześcioletnich 2; Przykłada się do nauk fizycznych i matematycznych 101, w celu przejścia do Oddziału nauk lekarskich 281, słucha Nauki Chrześcijańskiej 311, języka łacińskiego 317, Fizyki 342, Chemii 343, Zoologii 320, Botaniki 339, Mineralogii 335, Algebry 75, Jeometrii analityczney 74, Rachunku wyższego 30, Mechaniki analityczney 26, Gospodarstwa wiejskiego 8, Architektury 10, Astronomii 14, Mechaniki praktycznej i nauki o kanałach, drogach i mostach 6, Geometrii wykresłej 22, Geodezyi 10, Loiki 18, Rachunku prawdopodobieństwa 6, j. rosyjskiego 24, Anatomii 264.

V. [5. V 1831] Powtóre. Dziekan uwiadomił że wszystkie lekcy w Uniwersytecie z powodu szerzący się w mieście Wilnie choroby cholery zostają stosownie do postanowienia Rządu Uniwersytetu zamknięte, uczniowie jednak życzący zdawać examina z kursów całorocznych dla otrzymania stopni uczonych lub świadectw będą mogli przy końcu roku szkolnego takowe examina odbywać.

6. Egzaminy ([1], [8–9], [13], [15], [31–33]). W omawianym okresie, tzn. w ostatnim ćwierćwieczu istnienia Uniwersytetu Wileńskiego w XIX w., zarówno zakres wykładanego materiału z matematyki, jak też wymagania egzaminacyjne, nie ulegały zmianie. Poniżej przytoczone są przykłady zestawów pytań egzaminacyjnych z kilku lat. Na niektórych egzaminach należało udzielić odpowiedzi pisemnych.

14. V 1822 Ignacy Fonberg zdawał na stopień Magistra Filozofii

Pytania z matematyki wyższej (M P.-Poliński)

O wyprowadzeniu dyfferencyalnej wstawy.

Z dyfferencyalnej wstawy iak przejść do otrzymania diff. dostawy?

Jak się otrzymują dyfferencyalne styczney i do[s]tyczney?²¹

O wynalezieniu prawdziwey wartości funkcyi iawjącey się na szczególną wartość pod postacią $\frac{0}{0}$.

O trzech przypadkach które tu miejsce mieć mają, to iest: kiedy na wyrażenie $\frac{0}{0}$ przypada ilość skończona, albo zero, albo nieskończenie wielka.

O wyprowadzeniu ogólnéy dyfferencyalnéy łuku.

Z dyfferencyalnéy łuku iak się otrzymuie sam łuk?

O sposobie kwadrowania powierzchni linii krzywych.

O kwadrowaniu powierzchni linii krzywych drugiego porządku.

O wynalezieniu dyfferencyalnej powierzchni bryły obrotowéy.

O integrowaniu funkcyy niewymiernych.

²¹ Polskie nazwy funkcji trygonometrycznych wprowadzone zostały do podręczników szkolnych przez Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych; wstawa – sinus, dostawa – cosinus, stycznca – tangens, dostycznca – cotangens.

Z Algebry i Geometrii analitycznej (A. Wyrwicz)Z Algebry

Co są szeregi zwrotne²²? i jaki gatunek funkcji wydaie te szeregi?

Jak się wyprowadza szereg ogólny, według którego wszystkie funkcje rozwiaiają się na szeregi?

Jak się wykonywa samo rozwinienie za pomocą tego szeregu?

Jak się znajduia wyrazy ogólne szeregów zwrotnych?

Jaki to gatunek funkcji algebraicznych niedaie szeregów zwrotnych?

O logarytmach w ogólności.

O rozwinieniu a^x na szereg.

O rozwinieniu $x = \log y$, według potęg y .

Wzór ten służący do rachowania tablic logarytmicznych należy uczynić ma-
lejącym.

Z Geometrii analitycznej

Jak wyobrażamy sobie tworzenie się płaszczyzny?

Z tworzenia się płaszczyzny, iak się wyprowadza zrównanie na nią?

Jak pokazać że zrównanie ogólne $Ax + By + Cz + D = 0$ iest zrównaniem na
płaszczyznę?

Jakie iest ogólne wyrażenie kąta między dwiema liniami w przestrzeni?

Jak się wynayduie kąt pomiędzy dwiema płaszczyznami?

Jak się otrzymuje zrównanie rysów płaszczyzn na płaszczyznach współszy-
kowanych²³?

Znaleźć warunki równoległości dwu płaszczyzn.

Jak sobie wyobrażamy tworzenie się powierzchni ostrokągu²⁴?

Z tworzenia się powierzchni ostrokągu, iak się przechodzi do zrównania ogólnego
na też powierzchnią?

Ze zrównania na powierzchnią ostrokągu, iak się otrzymuje zrównania na
wszystkie przecięcia drugiego rzędu, przez którąkolwiek płaszczyznę współ-
uszykowaną?

Jak się upraszcza zrównanie na przecięcia ostrokągu, nie naruszając iego
ogólności? Cechy Ellips, Hyperbol, Parabol?

Jakie są własności ellipsy? Co iest linia równania? O kierownicy?

Wymagania na stopień kandydata były znacznie mniejsze, choć obejmowały ten sam zakres materiału. Dotyczyło to także pozostałych stopni naukowych: najniższego, stopnia aktualnego studenta i najwyższego – doktoratu²⁵. Dla porównania podaję poniżej przykład zestawu pytań na stopień kandydata. Zestawy pytań stanowiły przegląd podstawowych haseł wykładu. Nie było na egzaminach zadań rachunkowych, ani twierdzeń do udowodnienia.

18. X 1824 [Egzamin na stopień kandydata] Jan Perepecza, aktualny student
egzaminujący M.P-Poliński Rachunek różniczkowy i całkowy i mechanika
racyonalna

Sposób różniczkowania funkcji o jednej zmiennej.

²² Szeregi rekurencyjne.

²³ Płaszczyzny układu współrzędnych.

²⁴ Ostrokąg – stożek.

²⁵ Por. Rozdział II (§11–13) Ustawy o Stopniach Naukowych z 1819 roku ([28], str. 148).

Znalezienie maximum i minimum funkcji o jednej zmiennej.
 Wyrażenie normalnej i podnormalnej.
 Całkowanie funkcji przestępnych kołowych.
 Znalezienie powierzchni linii krzywych.
 Zrównanie równowagi sił działających w przestrzeni.
 Znalezienie środka ciężkości wycinka kulistego.
 Prawa ruchu jednostajnie przyspieszonego.

examinujący A. Wyrwicz Algebra i geometria analityczna

O rozwiązaniu równania drugiego stopnia.
 O pierwiastkach urojonych i ich znaczeniu.
 O rozwiązaniu równań liczbowych w ogólności.
 O liniach trygonometrycznych.
 O roztrząsaniu równań w ogólności.
 O równaniu linii prostej na płaszczyźnie i w przestrzeni uważanej.

7. Matematyka w gimnazjach. Sytuację w szkołach średnich dobrze obrazuje raport Jana Chodźki [22]. Zapewne w innych szkołach Wileńskiego Okręgu Szkolnego zarówno zakres, jak i sposób nauczania matematyki, był podobny do opisanego w raporcie.

Szkoły Akademickie

Króże Szkoła Gymnazjalna

Arytmetyka. Nauczyciel Matem. Adam Dąmbrowski; Nauczyciel Arytmetyki Benedykt Bielanski

Arytmetyka daje się podług Czecha²⁶, przeszli aż do postępów i znaczny w niej postęp okazali. Nauczyciel w wykładaniu prawd trzyma się następującego sposobu; dawszy definicje wyrazów w nauce używanych, zadania i przykłady przerabia, s tych wyprowadza prawidła: wprawa zatem mechaniczna wielka i prawidła pamiętané. Do niektórych prawd używa dowodu na szczególnych zadaniach lub liczbach, dowody nieogólne i nie ściśle. W rozwiązywaniu zagadnień lub do użycia działań i wykonania wprawni, trudno przychodzą do odkrycia i widzenia drogi, jaká do wypadku prowadzi. Należałoby, a co nie zaprzeczony przyniosłoby pożytek, używać takóž dzieła Arytmetyki Narodowéy²⁷ z którą w definicyach niektórych łączyc Czecha. Oprócz działań w klasie przerabianych nieźle byłoby do domów zadawać przykłady. Nadto dobrze jest kiedy uczniowie mają książki i zawczasu uczą się w nich szukać i pomocy i wsparcia w swoim myśleniu, a tu niema zwyczaju mieć u siebie arytmytyki.

Matematyka. Wykłada się Jeometrya, Solidometrya²⁸, Trygonometrya zwyczajnym sposobem; porządku trzyma się wskazanego w dziele Lhuillera, do objaśnienia niektórych dowodów używa dzieł Suzanna i systematu Jego zdaje się najbardziej pilnować. W dowodach zważa na odkrycie prawdy, opuszczając sposoby i drogi inne, które do niej prowadzą, nieokazuje jakie dowody o większym, iakie o mniejszym stopniu pewności prawdy przekonywaią: dla tego też lubo same

²⁶ Józef Czech, *Krótki wykład Arytmetyki*, Wilno 1807.

²⁷ Simon Lhuilier, *Arytmetyka dla Szkół narodowych*, Nowa edycja, Wilno 1817.

²⁸ Solidometria – stereometria. Solidus (łac.) – ciało stałe, bryła.

prawdy i związek ich często uczniowie pamiętają, jednak te nieusposabiają umysłu do własnodzielnego stosowania, rozumowania i wniosków. Praktykę Jeometryczną mieli. –

Algebra. Algebrę daje z Sezanna i Sniadeckiego, układa seksterna, dyktuje; aż do stopnia $W^{\underline{29}}$ przechodzi. Wprawy atoli większy spodziewaćby się należało. Logika idzie z Kondyllaka niezłe; przy wykładzie systematycznym innych nauk, nauka matematyki pomaga nader do rozwijania władz umysłowych. –

Nauczyciel JP. Adam Dąmbrowski, zdolności nadmierny, pracy wielkiej, usposobienia znacznego, ma wiele wiadomości swojego przedmiotu, lecz mało metodologicznych i pedagogicznych, trudno osądzić zdolności ucznia i sposób jakiego użyć do przekonania należy. –

Szkoła Publiczna w Kieydanach przez Zgromadzenie Ewangelickie
utrzymywana

Nauczyciel Matematyki i Fizyki JPan Adam Kujawski; wieku lat 41. W obowiązku lat 20. Odbywał nauki we Frankfurcie. Charakteru powolnego i cichego, wiele posiada wiadomości w swoim przedmiocie; pracuje nad Filozofią, wyłómaczył dzieło Kanta *Krytyka czystego rozumu*. Jeometrią wykłada z treści przez siebie z dzieł Elementarnych polskich i Rosenthala ułożonych: w dowodach nie pilnuje ścisłości, nieokazuje ich różnicy jednych od drugich. *Trygonometrii* Polińskiego nie uczy. *Solidometrii* bez figur, postęp w uczniach znaczny. Fizyki niewłożył w doskonały całości, lubi rachunek analityczny; o Elektryczności i świetle nieprzechodzi. [...]

Szkoły przez Zakon XX: Bazylianów utrzymywane
Podubiś. Szkoła Powiatowa Szawelska

Dozorca Szkoły Nauczyciel Matematyki JX Arkadyusz Kłossowski wieku lat 40. W obowiązku rok 14^{ty}. Dobrze usposobiony, gorliwy [...]. Przedmiot swój posiada, dobrze wykłada acz rozlegle z Nauką Matematyki nie jest obeznany. [...]

Nauczyciel Arytmetyki, Moralny, Jeografii i Religii JX Konstanty Reymer ma lat 37. Dobrze uczy, uczniowie pożytkują. [...]

Wszyscy ci Nauczyciele chodzili na Uniwersytet i w Oddziale fizyczno-matematycznym otrzymali stopień Kandydata Filozofii. Wszyscy sposobni i dobrze wybrani.

Szkoły przez Zakon Kaznodziejski S: O: Dominika utrzymywane
Mercz. Szkoła Powiatowa Trocka

Nauczyciel Matematyki i Fizyki. JX: Jan Kanty Kozłowski [...]. Wiek lat 26. Chodził do Szkół w Gymnazyum Mohilewskiem, później uczył się w Zakonie. [...] Nie daje się Trygonometrią, już że późno przechodzą Algebrę. Daje też Jeometrią, Solidometrią i bardzo dobre początki Algebry i Architektury. [...] Jeometrii bardzo mało. Jakoż nieprzechodzą trygonometrii bez której w fizyce i jeometrii praktycznej stąpić niemoż. Nieprzechodzą też do Logarytmów. W wykładzie niema ścisłości i porządku, dlatego uczniowie nauki tej najważniejszy nieczują pożytecznych skutków i wstręt do niej mają, jaki podobno i sam Nauczyciel cierpi, lubiący bardziej się trudnić językami i literaturą. [...]

Opinia. Naukę Jeometrii podnieść koniecznie do wyższego poziomu należy, obszerniej ją podług przepisanych prawideł w klasie 3ciéy pierwszoletniej wykładać, a dla drugoletniej zaprowadzić Trygonometrią płaską i Logarytmy bez czego dalsze pojęcie tych nauk niepodobnym prawie zdaje się. –

²⁹ zapewne chodzi o stopień wielomianu.

Szkoły przez Zakon OO. Bernardynów utrzymywane
Datnów. Szkoła Publiczna

Nauczyciel Matematyki JX: Giński elementarne części matematyki dobrze umie i dobrze uczy i praktykę okazuje. [...] Pożyteczny dla Szkoły. Algebry początki zna. Książek innych prócz elementarnych nieczytał. Już nudzi [się] obowiązkiem Nauczyciela, uczniowie i szkoła mało go obchodzą.

Nauczyciel Arytmetyki, Geografii, Moralnéy, Języka francuzkiego i Religii X: Olszewski wiele ma zdolności, język polski naylepiej w Zgromadzeni posiada. Wykład czysty, mocny i zwięzły. [...] Szkoda, że na Uniwersytet wysłany niebył. Stałby się prawdziwie zdatnym Nauczycielem.

Szkoła Powiatowa Telszewska

Geometrya naylepiej się ze wszystkich nauk wyklada. Trygonometrya z Sexternów podług Polińskiego niezłe rozumiana. Solidometrya z dzieła elementarnego, bez figur i brył do wpisania pojęcia; niewiele z niey przeszli i tego mało pamiętają. Algebra z sexternów, bardzo nie daleko. Działania tylko za pomocą liter, i te nie są rozumiane dobrze, a wprawy żadney. [...]

Bibliografia

- [1] Akta dziekańskie oddziału nauk fizycznych i matematycznych, raporty dziekana do Rządu etc. z lat 1804–1832. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 324.
- [2] Archiwum Kuratorji Wileńskiej X. AD. Czartoryskiego [Egzaminy magisterskie i inne; Wilno 1817–1832], Bibl. Uniw. Wileńskiego. rks F2 KC 123.
- [3] Józef Bieliński, Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej. Szkic bibliograficzny (rękopis). Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie (dawna Biblioteka Wróblewskich), sygn. rks F9-184.
- [4] —, Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej. Szkic bibliograficzny podał Józef Bieliński, Warszawa, w drukarni Józefa Sikorskiego, pod zarządkiem A. Saładyckiego, Warecka N. 14, 1890. [egzemplarz z odręcznymi uwagami i uzupełnieniami autora. W części poświęconej matematyce poprawek i uzupełnień jest niewiele. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie sygn. rks F9-182]
- [5] —, Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej. Szkic bibliograficzny, *Prace Matematyczno-Fizyczne* 2 (1890), 265-432.
- [6] Samuel Dickstein, Stan nauk matematyczno-fizycznych za czasów Wszechnicy Wileńskiej. [dopisane ręcznie]: Korespondencja wydawcy powyższego dzieła Dicksteina Samuela. Listy z lat 1888-1890 Dicksteina do Bielińskiego, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie sygn. rks F9-978.
- [7] —, Ocena dzieła J. Bielińskiego „Stan nauk fizyczno-matematycznych”. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, sygn. rks F9-2377.
- [8] Dziennik Posiedzeń Oddziału Mat.-Fiz. 5. IX 1815 – 5. XII 1826. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 321.
- [9] Dziennik Posiedzeń Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych od roku 1827 do 1832, Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 322.
- [10] Dokumenty Uniwersytetu Wileńskiego, Archiwum Historyczne Wilna, kolekcja dokumentów, sygn. 721.
- [11] Jacek Lipiński, *Archiwum Kuratorji Wileńskiej X. AD. Czartoryskiego*, Kraków 1926.
- [12] Listy studentów i uzyskanych przez nich stopni naukowych w Cesarskim Uniwersytecie Wileńskim, Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 611.

- [13] Luźne wypisy z protokołów posiedzeń Oddziału nauk fizyczno-matematycznych z lat 1806-1830 i bez daty, Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 329.
- [14] Posiedzenia Rad Wydziału Matematyczno-Fizycznego [1800–1832], Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1086.
- [15] Prace pisemne z matematyki na Uniwersytecie Wileńskim, Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 328.
- [16] Protokół Sessy Oddziału Nauk Fizyczno-Matematycznych w Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie. Trzyletni ti. 1819.1820.1821. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1088.
- [17] Protokół Sessy Oddziału Nauk Fizyczno-Matematycznych w Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie [1822–1825]. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1089₁.
- [18] Protokół Sessy Oddziału Nauk Fizyczno-Matematycznych w Imperatorskim Wileńskim Uniwersytecie [1825–1828]. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1090; rks 721.1.1092.
- [19] Protokół Posiedzeń Oddziału nauk fizycznych i matematycznych w r. 1829. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1093.
- [20] Protokół Posiedzeń Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych w R.1830. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1094.
- [21] Protokół Posiedzeń Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych w r. 1831. Archiwum Historyczne Wilna, rks 721.1.1095.
- [22] Rapport szczegółowy z odbytéj Generalney Wizyty zakładów naukowych w Gubernii Litewsko-Wileńskiej w roku terażniejszym 1822 dnia 7go Maia rozpoczęty a w dniu 3m Lipca Ukończony. – Przez Jana Chodźkę Członka honorowego Cesarskiego Wileńskiego Uniwersytetu. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 515.
- [23] Tadeusz Turkowski, *Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. Z archiwum drukarni i księgarń Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805–1865*, tom II. Wilno 1937.
- [24] Witold Więśła, Ignacy Domeyko i jego praca magisterska, w tomie: *Matematycy polskiego pochodzenia na obczyźnie*, 121–131. (Materiały z XI Ogólnopolskiej Szkoły Historii Matematyki, Kołobrzeg, 5–9 maja 1997, pod redakcją Stanisława Fudalego. Szczecin 1998)
- [25] —, Uniwersytet Wileński. *Addenda et corrigenda*, Wiadomości Matematyczne 36 (2000), 194–201.
- [26] —, Analiza matematyczna w Polsce w I połowie XIX wieku (w tomie pod red. W. Odyńca i W. Więśława: *Matematyka czasów Gaussa – XIV Ogólnopolska Szkoła Historii Matematyki*, Zielona Góra, 2001), 175–190.
- [27] —, Schyłek życia Jana Śniadeckiego w świetle korespondencji, *Wiadomości Matematyczne* 37 (2001), 47–61.
- [28] —, *Matematyka Wileńska za czasów Adama Mickiewicza*, *Wiadomości Matematyczne* 38 (2002), 139–177.
- [29] —, *Matematyka wileńska za czasów Adama Mickiewicza*. Personalalia, *Wiadomości Matematyczne* 39 (2003), 117–149.
- [30] —, *Matematycy Societatis Jesu na Litwie i obrzeżach Rzeczypospolitej w XVII–XIX wieku* (w tomie: *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*. Pod redakcją naukową Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, Kraków-Warszawa 2004), 269–320.
- [31] Wypisy z Protokołów Oddziału Nauk Fizycznych i Matematycznych 1817–1832, Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 323.

- [32] Zadania na egzaminach dla kandydatów, magistrów i doktorów. U.Wileński 1817–1832. Archiwum USB. Kuratoria Wileńska K.C.328. Bibl. Uniw. Wileńskiego, F2 KC 328 rks.
- [33] Zdania egzaminatorów o uczniach zdających egzaminy na oddziale nauk fizycznych i matematycznych z l. 1804 i 1827–29. Bibl. Uniw. Wileńskiego, rks F2 KC 327.
- [34] Teofil Żebrański, *Bibliografja Piśmiennictwa Polskiego z Działu Matematyki i Fizyki oraz ich Zastósowań. W Krakowie 1873. Dodatki do Bibliografii Piśmiennictwa Polskiego [...]. W Krakowie 1886. [Reprint: IHN PAN 1992]*
- [35] Michał Żmigrodzki, *Historja Wileńskiego Uniwersytetu za czasów Kuratorii Księcia Adama Czartoryskiego. I. epoka od 1803–1816. II. epoka od 1816–1824. Przewodnik naukowy i literacki. 1888.*

Dodano przy korekcie. We wrześniu 2005 roku odnalazłem w Wilnie fragment dokumentu (BUWil. rks F2 KC 329), który przytaczam. Wyjaśnia on wyjątkową pozycję Józefa Twardowskiego.

Roku 1806 dnia 24. Maja JP Józef Twardowski Jenerałowicz student Imperatorskiego Uniwersytetu wileńskiego przez lat 4. pilnie przykładający się do różnych Nauk Fizycznych Matematycznych i Moralnych, gdy w R. 1804. odprawił z wielką zaletą swoją examinow półrocznych siedm z różnych nauk, był uznany celującym i Kandydatem do Nagrody publiczney, przeto z tych Examinow w jednomyślnością zdań Dziekana i Professorów examinuujących miał sobie przyznany stopień Kandydata Filozofii a po odbytem scisłem examinie do nagrody otrzymał accessit, następnie w R. 1805 i 1806: odprawiwszy examinow 10. z największą także zaletą swoją, idąc zaś do Examinu o stopień wyższy i składając zaświadczenie Professorów z Nauk Moralnych i Fizyczno-Matem. podał proźbę do JW Rektora Uniwersytetu, aby examina odbyte po otrzymaniu stopnia Kandydata Filozofii poczytane mu były za dostateczne do otrzymania Stopnia Magistra Filozofii. JW Rektor przychylając się do słuszney prozby, poruczył to decyzji Professorów Nauk Fizycznych i Matematycznych, aby podług dawniejszego sposobu postąpili jak im będzie zdawać się nayprzyzwoiciej. My zatem niżej piszący się przeżyawszy wszystkie zaświadczenia Professorów Wydziału Nauk Fizycznych Matematycznych i moralnych i zaświadczenie Dziekana Wydziału Nauk Fizycz. i Matem. z protokołu Examinow odbytych wyciągnione przystąpiliśmy do udecydowania podaney od Prezydującego Dziekana Propozycyi następującej. Examina odbyte przez JP Twardowskiego po otrzymaniu Stopnia Kandydata Filozofii mają mu być poczytane za dostateczne do otrzymania stopnia Magistra Filozofii, affirmative, nie mają być poczytane negative, w sekretnych wotach jednomyślnością sześciu decydujących przyznano, że odbyte examina słusznie mu dać powinny stopień Magistra. Po tey decyzji odprawił z największą zaletą swoją examen scisły prze dwie godziny z Matematyki wyższej, z Fizyki, z Astronomii i z Architektoniki Militarney i Cywilney, po którego ukończeniu podana była Propozycya: JW Twardowskiemu ma być przyznany Stopień Doktora Filozofii, affirmative nie ma być przyznany negative. Po skończeniu kreskowania okazało się że JP Twardowski jednomyślnością sześciu decydujących otrzymał Stopień Doktora Filozofii. Co podpisem rąk naszych stwierdzamy.

Mick.[iewicz] Kund.[zicz] Narw.[oysz] Reszka X Szul.[c] Stubiel.[ewicz]